

Çin-ABD Rekabetinde Gri Bölge: İklim Değişikliği Müzakereleri

Orçun Emrah EREN
orcunemrah@hotmail.com

Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye

Geliş Tarihi: 25.11.2023 / Kabul Tarihi: 28.12.2023

Öz

İnsanlığın karşılaştığı en büyük zorluk olarak nitelendirilen iklim değişikliği ile mücadelede küresel iş birliği yapılması gerekliliği bir gerçektir. Hem uluslararası sistemdeki konumları hem de iklim değişikliğine sebep olan karbon emisyonu hususunda en büyük pay sahibi ülkeler olmaları sebebiyle, normalde rakip olan Çin ve ABD'nin istisnai iş birliği tüm dünya için önemlidir. Ne var ki yakın zamanda yaşanan Tayvan krizinin akabinde ilk vazgeçilen de bu iş birliği olmuştur. Bu durum, iklim diplomasisinin sadece bilimsel değil aynı zamanda etik bir çerçeveden de incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tüm insanlığın ortak geleceğini etkileyen iklim değişikliği gibi bir konuda dahi küresel güçlerin dış politikalarının net olmadığı, ülkeler arası- hatta liderler arası- ilişkilere bağlı olarak dalgalanmalar gözlemlendiği söylenebilir. Uluslararası sistemde en önemli aktör olan devletlerin kimi zaman uluslararası sorunlar konusundaki duruşları, sorunların çözümü noktasında kısır döngüye sebep olmaktadır. Uluslararası örgütler zaman zaman küresel güçlerin etkisi altında önemli bildiriler ve anlaşmalar ortaya çıkarmayı başarmış olsa da somut adımlar atma hususunda "çıkar" ve "göreceli kazanç" anlayışı devreye girmiştir. Bu denklemde kuzey- güney ülkeleri arasındaki ilişkilere "çevresel (yeşil) adalet" kavramı da eklenmiştir.

İklim değişikliği sorununa karşı iş birliğine dayanan çok taraflı bir müzakere sürecinde özellikle Çin'in ve ABD'nin rolleri gelecek nesiller için son derece hayatidir. İklim değişikliği müzakereleri küresel rekabetten ayrı düşünülmemelidir. İklim değişikliği ile mücadelede önemli role sahip uluslararası örgütler ve anlaşmalar bu açıdan küresel güçler için yeni bir mücadele alanı haline gelmiştir. Bu çalışmada Çin ve ABD bağlamında küresel güçlerin iklim değişikliği mücadelesindeki tutarsız duruşları 2022'deki Tayvan krizi ışığında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İklim değişikliği, müzakere, Çin, ABD, diplomasi

The Gray Zone in The Competition of China-USA: Climate Change Negotiations

Orçun Emrah EREN
orcunemrah@hotmail.com

Yalova University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Dept. of International Relations, Türkiye

Arrival Date: 25.11.2023 / Accepted Date: 28.12.2023

Abstract

It is a fact that global cooperation is necessary in the fight against climate change, which is described as the greatest challenge facing humanity. The exceptional cooperation of normally rivals China and the USA is important for the whole world, both because of their position in the international system and because they are the countries with the largest share in carbon emissions that cause climate change. However, this cooperation was the first to be abandoned after the recent Taiwan crisis. This situation reveals that climate diplomacy should be examined not only from a scientific but also from an ethical perspective.

It can be said that even in an issue such as climate change, which affects the common future of all humanity, the foreign policies of global powers are not clear and fluctuations are observed depending on the relations between countries - even between leaders. The stances of the states, which are the most important actors in the international system, on international problems sometimes cause a vicious circle at the point of solving the problems. Although international organizations have managed to come up with important declarations and agreements under the influence of global powers from time to time, the understanding of “interest” and “relative gain” has come into play in taking concrete steps. In this equation, the concept of “environmental (green) justice” has been added to the relations between north-south countries.

The roles of China and the USA in a cooperative multilateral negotiation process against the problem of climate change are extremely vital for future generations. Climate change negotiations should not be considered separately from global competition. International organizations and agreements, which have an important role in the fight against climate change, have become a new field of struggle for global powers in this respect. In this study, the inconsistent stances of global powers in the fight against climate change in the context of China and the USA will be examined in the light of Taiwan crises in 2022.

Keywords: Climate change, negotiation, China, USA, diplomacy

1. Giriş

4,374 milyar yaşındaki dünyada yaklaşık olarak 200.000 yıldır var olan insanoğlu, son 250 yıl içinde doğanın bir parçası olmaktan vazgeçip efendisi olmaya başlamıştır. Fakat çevre kimseye ait değildir; her insan bir diğerinin çevresinin parçasıdır (Art, 1995). Robert Kaplan, *The Coming Anarchy* adlı eserinde, dünya üzerinde geçmişten bu güne Hobbes’un “bencil, kötücül, zavallı ilk adamı” ile

Hegel ve Fukuyama’nın “sağlıklı, iyi beslenmiş ve teknolojiyi iyi kullanan son adamı”nın yaşadığını belirtmektedir. İkisi de çevresel tehditlere maruz kalsa da “son adam” diğerinin aksine doğaya hükmeder ve onu değiştirir (Kaplan, 2000). Fakat bu “Goldilocks koşulları” – yaşamın ortaya çıkıp gelişmesi için optimal koşullara atfen kullanılan terim- sonuza dek sürmeyecektir. Nitekim dünya üzerinde bugüne dek yaşamış tüm türlerin yaklaşık %99,9’unun nesli tükenmiş; yerini yeni

türler almıştır. Bostrom ve Cirkovic bunu 1988“gezegenimizdeki yaşamın vazgeçilmez kaderi” olarak görmektedir (Ferguson, 2023: 38). Gerek doğal kaynakların kontrolsüzce kullanımı gerekse bu kaynak kullanımındaki adaletsizlik ve doğa üzerinde yarattığı baskı, tarihimizin en mühim ve de en büyük zorluğunu karşımıza çıkarmaktadır: iklim değişikliği.

İklim şartlarının alışılmışın dışına çıkmasıyla açıklanan “iklim değişikliği” kavramı ilk defa 1988’de kurulan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel On Climate Change- IPCC) ile ekonomik ve politik bir sorun olarak gündeme gelmiştir (Kılıç, 2009). Medeniyet ve gelişim, uzun yıllar boyunca, yapılaşma, kentleşme, sanayileşme olarak görülmüş; bu süreçte ekolojik denge pek dikkate alınmamıştır. Nordhaus bu durumu “iklim kumarı” olarak tanımlamaktadır. Nordhaus’a göre ekonomik ilerlemenin kasıtlı olmasa da iklim ve ekosistemler üzerinde yarattığı değişiklikler ileride tehlikeli sonuçlar doğuracaktır (Nordhaus, 2020). Esasen iklim değişikliğinin etkileri günümüzde ciddi olarak görülmektedir. Artık “ileride” denilecek bir tehlike olmayan iklim değişikliği günümüzün ve geleceğimizin en ciddi problemidir. İnsan kaynaklı iklim değişikliği sebebiyle, 2000 yılında Nobel ödüllü atmosferik kimyager Paul J. Crutzen, Sanayi Devrimi’nden bugüne devam eden dönemi yeni bir jeolojik çağ –antropojenik (insan etkisi)- (Crutzen, 2002) olarak isimlendirilmiştir. Wilson ise geleceğimiz için “6. Büyük yok oluşu” yani “insanlığın sonunu” (Wilson, 1992: 343) öngörmektedir.

Sanayi Devrimi ile başlayan makineleşme sürecinde gelişmiş devletlerin ekonomik rekabeti ve geliştirmekte olan devletlerin gelişmiş devletleri yakalama hevesi, çevre sorunlarının da sanayileşme gibi küreselleşmesine yol açmıştır. 4. sanayi devriminin (endüstri 4.0) 2011 yılında başladığı kabul edilse de geliştirmekte olan ülkeler hala fiziksel güce dayalı bir sanayileşme modeli izlemektedir. Nitekim IPCC 2001 Değerlendirme Raporu’nda özellikle son 50 yılda sera gazları emisyonlarına

bağlı küresel ısınmanın büyük oranda insan kaynaklı olduğu ortaya konulmuştur (IPCC, 2001). Yine IPCC’nin 2018 tarihli 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu’nda da şu ifadeye yer verilmiştir:

Kuzey Avrupa’daki kuraklık ve rekor sıcaklıklardan ABD’deki orman yangınlarına, Çin’deki sıcak hava dalgalarından ve kuraklıktan Güney Hindistan’ın geniş bölgelerini harap eden olağanüstü derecede güçlü musona kadar aşırı hava olayları, etkilerini dünyanın dört bir yanında gösteriyor (IPCC, 2018).

Bu raporların dikkat çektiği 1,5 °C hedefi, 20 Mart 2023’te IPCC’nin yayınladığı 6. İklim Değişikliği Sentez (AR6) raporundaki değerlendirmeye göre, iklim değişikliği ile mücadelede harekete geçmekteki eksiklikler sebebiyle, alınan önlemler mevcut durumu geri çevirmek için yeterli değildir. Sanayi Devrimi öncesine göre dünyamızın hâlihazırda 1,1 °C ısındığı ve küresel ısınmadaki her artışın daha fazla kayıp ve zarara katlanarak sebep olduğunun da altı çizilen raporda, yoksul ülkelerin özellikle daha çok etkilendiğine dikkat çekilmektedir (IPCC, 2023). Germanwatch tarafından 8 Aralık 2023’te yayınlanan 2024 İklim Değişikliği Performans İndeksi (CCPI) de Paris Anlaşması ile hedeflenen 1,5 °C hedefinin hala masada olduğunu ama ülkelerin ve özel sektörün vaatlerinin uzağında kaldıkları için bu hedefi gerçekleştirmenin zor olduğunu vurgulamaktadır (Burck vd., 2023).

2. Yeşil Adalet

Çevre sorunlarının, oldukça başarılı olarak nitelendirilen (Sohn, 1973), 1972 yılındaki Stockholm Konferansı ile Birleşmiş Milletlerin de gündemine dâhil olması (UN, 2023) bir milat olarak kabul edilebilir. Zira bu konferans ile iklim değişikliğinin sadece etkilerinin sınır aşan bir sorun olmadığı, çevre sorunları ile mücadelenin de küreselleşmesi gerekliliği ortaya koyulmuştur. Milat olarak kabul ettiğimiz 1972 yılından günümüze gerek çevre sorunları gerekse iklim değişikliği ile mücadele konusunun kimi zaman –özellikle iç siyasette- politize edildiği görülmektedir. Bu sebeple mücadele ya yavaşlamakta

ya da tamamen durmakta ve gerilemektedir. Bu durum, özellikle üçüncü dünya ülkeleri olarak ifade edilen devletler için tehlikeyi daha da arttırmakta ve Rob Nixon'ın ifade ettiği gibi "iklim adaletsizliğine" (Nixon, 2011) sebep olmaktadır.

2006 yılında Oxford Araştırma Grubu'nun yayınladığı "Küresel Tehditlere Karşı Küresel Tepkiler: 21. Yüzyıl İçin Sürdürülebilir Güvenlik" raporunda şu noktalar vurgulanmaktadır: 1) İklim değişikliği birçok doğal zorluğa ve gıda krizine yol açmaktadır. Bu durum kıyı ve delta bölgelerdeki insanları yer değiştirmeye zorlayabilir; sosyal dengesizliğe ve yaşam tarzlarını değiştirmeye sebep olabilir. 2) İklim değişikliğinin şiddeti ve yıkıcılığı uluslararası terörizmi tırmandırabilir. 3) Nükleer enerjinin artan kullanımı iklim değişikliğine uyum sağlamak için bir yol olarak görülmemelidir. Dengesiz bir dünyada nükleer teknolojinin artması ve yaygınlaşması durumunda, düşman devletlerin ve aşırılıkçı grupların sahip olma potansiyeli artabilir (Abbott vd, 2006). Görüldüğü gibi iklim değişikliği sadece sağlık veya çevre konularına değil; terörizm, radikalleşme, güvenlik gibi pek çok konuya sirayet edebilecek potansiyele sahiptir.

İnsani ve güvenlik boyutunun yanında maddi olarak da gelişmiş ve gelişmekte olan –veya fakir- devletlerin iklim değişikliği karşısında yaşayacağı ekonomik sıkıntıların farklı olacağı bilim insanları tarafından ön görülmektedir. Germanwatch tarafından Aralık 2019'da 15.'si yayınlanan Küresel İklim Riski İndeksi raporunda ABD ve Japonya gibi zengin ülkelerin bir milyar USD kayıplarının bile, iklim değişikliğinin fakir ülkelerde yaratacağı ekonomik zarardan daha az etkili olacağı belirtilmiştir (Eckstein vd, 2019). Bu ifadeye göre iklim değişikliğinin etkilerine karşı, fakir ülkeler olarak ifade edilen gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik açıdan kırılganlıkları daha fazladır.

Çizelge 1'de görülebileceği gibi herhangi bir artış geliştirmekte olan ülkeler için ekonomik zarar anlamına gelirken, 3°C'a kadar olan artışta gelişmiş ülkeler zarara uğramayacaktır. Hatta 2 °C' a kadar olan bir sıcaklık artışında ekonomik olarak kazanç ön görülmektedir. Sadece bu projeksiyon bile çevre ahlakı ve çevresel adalet –ya da yeşil adalet- konusunda tüm dünyanın, hem devletler hem de bireysel bazda, üstüne düşen rolü oynaması gerektiğini göstermektedir.

Çizelge 1: İklim Değişikliğinin Makroekonomik Etkileri (Değer ve Anbar, 2008)

Ülke Kategorisi	Sıcaklık Artışı	Sıcaklık Artışının Etkisi
Gelişmekte Olan Ülkeler	Herhangi bir artış derecesi	Net ekonomik zarar
Gelişmiş Ülkeler	0°C-2°C	Net ekonomik kazanç
	2°C-3°C	Nötr
	3°C üzeri	Net ekonomik zarar

İklim değişikliğinin yaratacağı en önemli sorunlardan olan okyanus ve deniz seviyelerinin yükselmesi senaryoları gelişmiş ülkelerin kıyı kesimlerini tehdit etse de, yoksul ada ülkeleri için daha ciddi bir tehdittir. İklim değişikliğine adaptasyon için gerekli ekonomik imkânlarla sahip olmayan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin uzun süredir talep ettikleri (BM, 2023) kayıp-zarar fonundan yete-

rince yararlanması "yeşil adaletin" sağlanması için oldukça önemlidir.

Kayıp-zarar fonu esasen 1991'de gündeme gelmiş; Vanuatu, Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri (SIDS) adına karbon emisyonunda tarihsel sorumluluklarının çok düşük olmasına karşın, iklim değişikliğinin etkilerinden en fazla etkilenen ülkeler olmaları

sebebiyle, kayıp ve hasarlarının değerlendirilmesi çağrısında bulunmuştur. 2007’de düzenlenen COP 13 sonrası açıklanan Bali Eylem Planı’na dek gündeme alınmayan bu konu 2013’deki COP 19 Varşova Uluslararası Kayıp ve Hasar Mekanizmasının (WIM) kurulması ve Paris’teki COP 21’de “kayıp ve zarar” konusunun resmi olarak kabul edilmesi ile (Yeşil Ekonomi, 2023) bir yol haritasına kavuşmuştur. Ne var ki bugüne dek yeterli destek verilmemiştir.

Birleşik Arap Emirlikleri’nin Dubai şehrinde 30 Kasım- 12 Aralık 2023 tarihlerinde düzenlenen COP 28 toplantısının ilk gününde uzun zamandır masada olan kayıp-zarar fonu, fona katılım gönüllülük prensibine dayandırılarak kabul edilmiştir. Taahhüt edilen miktar 2023 Aralık itibariyle 700 milyon USD’yi aşmıştır (Yeşil Ekonomi, 2023). Böylece özellikle sel, çölleşme, orman yangınları gibi iklim değişikliği kaynaklı sorunlarla boğuşan az gelişmiş ülkelerin finansmanı konusunda olumlu ve umut verici –fakat yetersiz- bir adım atılmıştır. Climate Action Network International başkanı Harjeet Singh de kayıp-zarar fonu ile ilgili verdiği demeçte fonun kurulmasında geç kalındığını ifade ederek, “*varlıklı ulusların, özellikle de tarihin en büyük kirleticisi olan ABD’nin yetersiz katkılarıyla birleştiğinde, gelişmekte olan dünyanın kötü durumuna karşı kalıcı bir kayıtsızlığın sinyalinin veriyor.*” (Lakhani, 2023) demiştir.

İklim müzakereleri boyunca daha önce de gündeme gelen “karbon ticareti” ve “kirlenen öder” prensibini, hatta COP 28’de kabul edilen kayıp-zarar fonunu, “sırf maddi bir çerçeveden iklim değişikliğine yaklaşıldığı” yönünde eleştirmek mümkündür. İklim değişikliği ile, finansmandan öte; daha kararlı ve istikrarlı bir emisyon azaltma politikası, sıfır karbon taahhütleri, kısacası ulusal katkı beyanlarının (NDCs) geliştirilmesi ve bunlara uygun yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi yolu ile mücadele edilmelidir.

3. Tarihsel ve Güncel Sorumluluk

Tüm küresel konularda olduğu gibi iklim diplomasisinde de esas değişkenler günümüz-

de “süper güç” olarak gösterilen –ABD ve Çin- ana aktörlerdir. Ana aktörler iklim değişikliği konusundaki sorumlulukları yanında uluslararası sistem tarafından kendilerine yüklenen misyon ile ortaya çıkmaktadırlar. Soğuk Savaş sonrası Batı dünyasının lideri konumuna gelmiş, dünyanın en büyük ekonomisi olan, ayrıca tarihsel olarak en fazla karbon emisyonundan sorumlu olması sebebiyle ABD; dünyanın en fazla nüfusa sahip ülkesi olması, son yıllarda yakaladığı inanılmaz büyüme ivmesi ve bu büyüme sonucu günümüzün en fazla karbon emisyonu yaratan ülkesi olması sebebiyle Çin, iklim diplomasisinde de ana aktörler olarak belirmektedir.

ABD ve Çin arasındaki çok boyutlu bir küresel rekabet artık aşikârdır. Fakat başarılı bir iklim rejiminin oluşması için normalde rakip olan ABD ve Çin’in istisnai iş birliği son derece önemlidir. Özellikle Obama döneminde ABD-Çin arasındaki anlaşmalar ile iklim değişikliği müzakereleri son derece olumlu bir ivme yakalamış, 2015 yılında Paris İklim Anlaşması imzalanmıştır. Çevre konusunda çalışan akademisyenler, aktivistler ve tüm dünya kamuoyu için büyük bir umut sebebi olan Paris Anlaşması sonrası yaşanan gelişmeler ise derin hayal kırıklığı yaratmıştır. Zira ABD’nin Trump döneminde anlaşmadan çekilmiş olmasının yanında, kimi ülkeler tarafından verilen karbon azaltma taahhütleri ötelenmiş ve söz verilen fonlar ve ekonomik destekler üçüncü dünya ülkelerine yeterince ayrılmamıştır. Bu dönemde, başta AB (özellikle Fransa ve Almanya) olmak üzere müzakere masasındaki diğer ülkelerle işbirlikçi ve çok taraflılığı önceleyen bir iklim diplomasisi izleyen ve yenilenebilir enerjiye yaptığı yatırımlar ile tüm dünyaya model olan Çin’in, iklim değişikliği müzakerelerinde de öneminin arttığı görülmektedir. 2019’da başlayan Covid-19 pandemisinin ve ABD’de Biden’ın seçilmesinin bu liderliği sekteye uğrattığı öne sürülebilir. Zira Biden yönetimi iklim değişikliği müzakerelerinde ABD’yi tekrar lider ülke konumuna getirmeyi amaçlamıştır.

Batının lideri olarak kabul edilen ABD’nin iklim değişikliği konusuna yaklaşımının çevre-ekonomi-politika eksenli olarak, yönetimdeki

başkanın tutumuna göre dalgalandığının en somut örneği Obama- Trump- Biden dönemlerinde karşımıza çıkmıştır. Obama, çok taraflı bir iklim diplomasisine katkıda bulunmuş; Paris Anlaşması'na giden yolda Çin ile uyumlu bir görüntü çizmiştir. Trump ise göreve geldikten sonra Paris Anlaşması'nı terk etmiştir. Nitekim Paris Anlaşması'nı terk etmek Washington'ın uluslararası kamuoyunda çokça eleştirilmesini (Kohen, 2019; Sanger ve Perlez, 2017; Swaine, 2017) de beraberinde getirmiştir. Trump'ın Paris Anlaşması'ndan çekilmesi ile ilgili MIT'den ekonomist Jake Jacoby de cezanın ekonomik olmadığını, utanç olduğunu ve bunun "ABD liderliğini zayıflatmış" (The Associated Press, 2019) ifade etmiştir. Biden ise göreve geldikten sonra Paris Anlaşması'na ABD tekrar katılmış; küresel sorunlara kayıtsız kalmayarak "lider ülke pozisyonuna ABD'nin geri döndüğünü" (America is back) (Rogers ve Tankersley, 2021) belirtmiştir. 2035'e kadar daha yeşil bir ekonomi hedefi bulunan (Frontier Group, 2021); 2050 yılına kadar sera gazı emisyonunu sıfırlamayı planlayan Biden yönetiminin, 2022 Temmuz ayında yeni bir yasa tasarısı ile iklim değişikliği ile mücadele ve temiz enerji için 369 milyar USD kaynak ayırması –şimdiye kadar ABD'de yapılan en büyük yatırım- (Köksal, 2022) bu liderlik yolunda atılmış adımlardır. Söz konusu tasarının metni genel olarak olumlu tepkiler alsa da iç kamuoyunda farklı açılardan da eleştirilmiştir. Fosil yakıt endüstrisini destekleyen hükümlerin olması bu eleştirilerin odak noktasıdır (Malakoff, 2022).

Mayıs 2019'daki Arktika Konseyi'nin resmi sonuç bildirisinde dönemin ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun baskısı ile iklim değişikliğinin etkilerine yer verilmemiştir. Dönem başkanı Finlandiya'nın dış işleri bakanı tarafından ayrıca yapılan değerlendirmede ise iklim değişikliğinin Arktik bölgedeki etkileri, alınan ve alınması gereken önlemler belirtilmiş, acil bir eylem planı oluşturulmasının gerektiğine vurgu yapılmıştır (WMO, 2019). Pompeo, buzulların erimesi için "yeni yollar açılması ve ticaret için yeni fırsatlardan fazlası değil" yorumunu yapmıştır (Cole, 2019). Trump yönetiminin bu tutumunu, Biden baş-

kanlık seçimi sürecinde sıkça eleştirmiştir. Nitekim 2023 itibarıyla Washington, iklim değişikliği ile mücadelede –Biden'in ifadesiyle- "pratikte acil durum" ilan etmiştir (Akgün, 2023). Ayrıca iklim özel temsilcisi John Kerry aracılığıyla, özellikle AB ve NATO ile (Temizer, 2023) çok taraflı bir iş birliği içinde ilişkileri geliştirme yolunu izlemektedir. Dönemin temsilciler meclisi başkanı Nancy Pelosi'nin Tayvan ziyareti sonrası ABD ile iklim değişikliği müzakerelerini donduran Çin ile tekrar ortak noktada buluşulması da önemli bir adım olmuştur. John Kerry, COP 27 sonrasında Şi Zhenhua ile görüşerek 20 Kasım 2022'de "tekrar masadayız" açıklamasını yapmıştır. Çin tarafından da "ortak çalışmaya devam edileceği" (The Economist, 2022) mesajı verilmiştir. Bu açıklamalar ışığında müzakerelerin tekrar başlatıldığı kabul edilse de Obama dönemindeki gibi bir iş birliğine süratle dönülebileceği şüphelidir. Zira Biden yönetiminin 2022'de açıkladığı Çin'e yönelik ticari sınırlamaların henüz kaldırılmadığı ve ABD yatırımlarından bazılarının –özellikle ileri teknoloji ve yapay zekâ (AI) yatırımları- ulusal güvenlik sebebiyle Çin'de yasaklandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Çin Dışişleri bakanlığı bu durumu "teknolojik zorbalık" olarak nitelendirmiş; karşılığında Çin-ABD şirketlerinin birleşmesini yasaklamış, gelişmiş yongaların üretiminde kullanılan kritik minerallerin Çin sınırları dışına ithalatını sınırlamıştır (Berman, 2023). Tüm bunların ötesinde bir ABD'li yetkilinin yeni bir Tayvan ziyaretinin, pek çok konuda olacağı gibi, iklim müzakerelerinin tekrar dondurulmasını da beraberinde getirebileceği unutulmamalıdır.

İklim değişikliği müzakerelerini açıklamaya çalışan teorilerin ortak noktaları ana aktörlerin devletler olmasıdır. Bu noktada rekabet de kaçınılmazdır. Sınırsız iş birliği ve tavizler, özellikle ABD ve Çin ilişkileri göz önüne alındığında son derece ütöpik olacaktır. Bu sebeple müzakere süreci aslında küresel rekabetten ayrı olarak düşünülmemelidir. "Yeni bir Soğuk Savaş" yorumu yapılan ABD- Çin rekabetinde iklim değişikliği müzakereleri her ne kadar özel bir iş birliği alanı olsa da; farklı bir rekabet alanı, bir "gri bölge"

olarak da görülebilir. Nitekim 2022’de yaşanan jeopolitik bir krizde –Pelosi’nin Tayvan ziyareti- ilk vazgeçilen konulardan biri iklim diplomasisi olmuş ve Çin, ABD ile iklim müzakerelerindeki anlaşmaları askıya aldığını açıklamıştır. Ağustos ayında dondurulan iklim müzakerelerinin tekrar başlaması ise ancak kasım ayında olmuştur (The Economist, 2022). Sadece bu durum bile iklim değişikliğinin salt bilimsel değil, politik bir yanı da olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Çin-ABD Rekabetinde Gri Bölge

Esasen askeri uzmanlarca kullanılan bir terim olan “gri bölge” kavramı üzerinde uzlaşmış net bir tanım yoktur. Genellikle gri bölge terimi savaş ve barış arasındaki faaliyetleri ifade etmektedir (Akın, 2022). Karışıklık, belirsizlik durumu, karşdakini aldatma çabaları (Işık, 2020) gri bölgenin temel özellikleri olarak karşımıza çıkar. ABD-SSCB arasındaki Soğuk Savaş ortamı gri bölge için bir örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde ABD-Çin ilişkileri için II. Soğuk Savaş (Walker, 2020; Bekkevold, 2022; Roberts, 2023) benzetmesi yapılırsa da durum ABD-SSCB arasında yaşanan Soğuk Savaş’tan farklıdır (Stening, 2023). Zira günümüz dünyasında devletler arasındaki karşılıklı bağımlılık artık daha fazladır. Özellikle ticari ilişkiler ve sermaye piyasasının küreselleşmesi durumu da bu bağılılığı koparılamaz bir noktaya taşımıştır. Nitekim Ağustos 2023’te Çin’i ziyaretinde ABD Ticaret Bakanı Gina Raimondo’nun “güçlü bir Çin ekonomisinin iyi bir şey olduğu” (Siripurapu ve Berman, 2023) açıklaması karşılıklı bağılılığın ekonomik boyutunu da göstermektedir. Çin ile ABD arasında bir soğuk savaş durumundan bahsedilebilmesi için tüm anlaşmaların ve ilişkilerin kesilmesi gerekir ki bu pek olası görünmemektedir. En kötümser perspektiften bakarak II. Soğuk Savaş ihtimalini kabul edersek; Rudd, böyle bir duruma karşı en akılcı olanın stratejik denge kurulana dek “küresel yönetim kurumlarını işlevsel tutmak” olduğunu (TUIC, 2021) savunmaktadır. İklim değişikliği müzakereleri de bu işlevi görmesi açısından önemlidir.

Bu çalışmanın konusu olan iklim değişikliği müzakereleri ABD-Çin ilişkilerinde gri bölgede görülebilir. Nitekim Biden yönetiminin dışişleri bakanı Blinken’in Çin ile ilişkilerin “gerektiğinde rekabetçi, gerektiğinde işbirlikçi, gerektiğinde düşmanca” olacağı açıklaması (Sun, 2021) iklim diplomasisinin anlamını daha net ortaya koymaktadır. Zira ekonomik rekabetin yanında Tayvan konusunun sürekli sıcak tutulması ve Çin’in “tek Çin” ilkesinden ödün vermeyen kararlı tutumu ile iki ülke ilişkileri gittikçe gerilmiştir. Bu çerçevede Ocak 1979 yılında başlayan diplomatik ilişkilerin, özellikle Trump döneminde en düşük seviyede (Chen, 2022: 257) seyrettiği söylenebilir. Nitekim Çin dışişleri bakanı Vang Yi, 22 Ekim 2022’de Asia Society’nin New York’taki merkezinde yaptığı konuşmada iki ülke arasındaki rekabetin yanlış değerlendirilmesi ve ABD yönetiminin son birkaç yılda Çin’i çevreleme politikasını teşvik eden hamlelerinin dünyayı yeni bir Soğuk Savaş dönemine sürükleme riski olduğunu ve bunun dünya halklarının geleceği için belirsizlik doğurduğunu ifade etmiştir (FMPRC, 2022).

Özellikle 2015 yılında Obama-Cinping arasındaki iklim görüşmeleri ve imzalanan ikili anlaşmalar ile pozitif bir havada süren ilişkilerin; Trump döneminde ekonomik, Biden döneminde jeopolitik krizler yaşanması sonucu iklim diplomasisinde de kopma noktasına gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Maalesef ki gri bölge stratejisinde Çin tarafından ilk etapta vazgeçilen veya koz olarak kullanılan konu iklim değişikliği müzakereleri olmuştur. Her ne kadar gerek Pekin gerekse Washington karşılıklı açıklamalarla gergin olan ilişkileri bir nebze iyileştirmiş; pozitif mesajlar verilmeğe başlanmış olsa da iki ülke birbirini halen stratejik rakip olarak görmektedir. Bu sebeple iklim değişikliği müzakereleri de bir rekabet alanına dönüşmektedir.

5. Tayvan Sorunu ve İklim Diplomasisinin Geleceği

Susskind’e göre küresel müzakereler bilimsel araştırmalar kadar önemlidir. Nitekim müzakerecilerin kültürel, ideolojik ve politik

farklılıkları onların konuya yaklaşımlarını etkilemektedir (Susskind, 1994). Esasen iklim diplomasisi içinde bilimsel temeller konunun özünü oluşturması gerekirken ulusal egemenlik, ekonomi ve uluslararası çıkarlar ülkelerin politik duruşlarını belirlemektedir. 1972 yılında Stockholm’de düzenlenen BM İnsan Çevresi Konferansı’nı iklim değişikliği müzakerelerinin başlangıcı olarak kabul edersek, 2023 yılına kadarki süreçte başarılı anlaşmaların yanında, ABD ve Çin gibi küresel güçlerin zaman zaman engelleyici konumda oldukları görülebilir.

İklim değişikliği müzakerelerinde devletlerin politikalarındaki dalgalanmalar konunun iç veya dış politik etkenler ışığında ele alındığının bir işaretidir. Hükümetlerden bağımsız bir uluslararası iklim rejiminin henüz oluşturulamamış olması da bunu doğrulamaktadır. Zira böyle bir rejimin oluşması için çok taraflı bir iş birliğinin yanında ulusal çıkarlardan taviz verilmesi de gerekmektedir.

İklim değişikliği, salgınlar, gıda güvenliği gibi etik boyutu da olan küresel sorunlar, ancak “tüm insanlığın yararına olma” ilkesine dayalı çözümler ile aşılabılır. Bu ilke, devletlerin çoğu zaman uzun vadeli çıkarlarından belli ölçüde taviz vermesini gerektirmektedir. Devletlerin kısa vadeli çıkarlarından zaman zaman ödün vermeleri mümkün olsa da uzun vadeli çıkarlarından -kısmen de olsa- vazgeçmeleri pek mümkün değildir. İşte bu noktada iklim müzakerelerinden çekilen veya müzakereleri zorlaştıran devletlerin davranışları anlam kazanmaktadır. Müzakere sürecinde bazen devletler arasındaki farklı meselelerin sürece dâhil olduğu görülebilir. Son dönemde yaşanan Rusya-Ukrayna savaşı ve ABD-Çin arasındaki Tayvan sorunu ve devamında iklim müzakerelerine yansımaları, ulusal ve uluslararası çıkarların kimi zaman bilimsel gerçeklerin önüne geçtiğinin kanıtıdır.

Çin’in “Tek Çin” politikasının önemli bir parçası olan Tayvan, resmi statüsü net olmayan bir adalar bütünüdür. Bu kafa karıştırıcı durumu anlamak için Tayvan’ın tarihine bakmak yerinde olacaktır.

Bugün 166 adadan oluşan Tayvan 1600’lerde Hollanda kontrolünderken 1683’ten 1895’e kadar Çin’e bağlıydı. Çin-Japon savaşından sonra 1895’te, sadece 148 gün bağımsız kalabilen Tayvan Demokratik Cumhuriyeti –Asya’da kurulan ilk cumhuriyet - kurulmuş; çoğu dünya devletinin tanımaması sonucunda Japonya kontrolüne geçmiştir (Öcal, 2009: 10). 50 yıllık Japon hâkimiyetinde pek çok Çinli ve Çin yandaşı Tayvan’ı terk etmiş; Tayvan toplumu Çin’den farklı bir tarih ve kültür oluşturmuştur (Lin, 2021: 16). Günümüzde yaşanan sorunların temelinde Japonya’nın Tayvan’ı işgal döneminde Tayvan’ın iç dinamiklerindeki köklü değişim vardır.

Tayvan, II. Dünya Savaşı’nın sonunda Japonya’nın yenilip barış anlaşması yapması sonrası ABD ve İngiltere’nin onayıyla tekrar Çin’e bağlanmıştır. Bu dönemde Tayvan halkına karşı Çin yönetiminin baskıcı ve şiddet içeren tutumu, yolsuzluklar ve ekonomideki çöküş ciddi ayaklanmaları da beraberinde getirmiştir (İsmayılzada, 2019: 54).

Çin’de KMT ile ÇKP (milliyetçiler- komünistler) arasında yaşanan iç savaş sonrası Tayvan’a kaçan ve sürgünde bulunan Çan Kay Şek’in Taipei’de kurduğu hükümet 1970’lere kadar Batı tarafından resmen tanınan ve hatta BMGK’de tüm Çin’i temsil eden bir konum kalmıştır. Fakat 1970’lerde Taipei hükümetinin Çin anakarasındaki milyonlarca kişiyi temsil etmesinin gerçek dışı olduğu anlaşılmış; 1971’de BM, Pekin’i resmen tanıdıktan sonra Tayvan hükümeti saf dışı kalmıştır. 1979’da Çin ile ABD arasında diplomatik ilişkilerin başlaması ile Tayvan’ı tanıyan ülke sayısı hızla azalmıştır. Fakat Tayvan’ın halen kendi anayasası, meclisi ve ordusu bulunmaktadır (Çalışkan, 2022). Günümüzde sadece 13 ülke Tayvan’ı, yani Çin Cumhuriyeti’ni, resmen tanımaktadır. “Tek Çin” ilkesi gereği Çin, Tayvan ile bağı olan devletlerle ilişki kurmaktadır.

Mart 2023’e kadar Tayvan’ı tanıyan ülkelerin sayısı 14 iken Honduras yönetimi “Çin ile diplomatik ilişkiler kurma kararı alarak Tayvan ile ilişkileri kestiklerini” açıklamıştır. 2000’lerin başında Orta Amerika’daki

yedi ülkenin tamamı Tayvan'ı tanıırken günümüzde bu sayı ikiye- Guatemala ve Belize düşmüştür (Aslan, 2023). Bu durum Çin'in ekonomik gücünü kullanarak Latin Amerika'da nüfuz kazandığının, tersi bir okumayla da ABD'nin bölgede güç kaybettiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Çin'in 2008'de ilkini yayınladığı, 2016 yılında güncellediği "beyaz kitapta" da Latin Amerika ülkeleri ile olan ilişkilerin "kazan-kazan" (Aguilera-Castillo ve Gil-Barragan, 2018) prensibine dayandığı vurgulanmaktadır. Ekonomik bağların yanında çeşitli ticari işbirlikleri de Çin'in güç projeksiyonu potansiyelini yaratması açısından altı çizilen hususlardır. Nitekim RAND Corporation'ın 2023 yılında yayınlanan Latin Amerika (Great-Power Competition and Conflict in Latin America) raporunda Çin'in bölgede büyük güç hedeflerini gerçekleştirmenin yanında Tayvan'ı tanıyan ülke sayısını da azaltmak için ticari ilişkileri kullandığı belirtilmektedir (Chindea vd., 2023). Çin'in; ABD'nin öncülük ettiği Amerikan Devletleri Örgütü'ne (The Organization of American States) bir alternatif olan Latin Amerika ve Karayip ülkeleri ile 2014'te başlattığı CELAC (Community of Latin American and Caribbean States) Forumu'nun da jeopolitik ve ticari bir yönü vardır. ABD ve Kanada hariç, kıtadaki tüm devletler -33 devlet- CELAC üyesidir. Çin'in 2018 toplantısında üye ülkeleri Kuşak-Yol Girişimi'ne resmen davet etmesini, hem Tayvan'ı tanıyan üye devlet sayısını azaltma hamlesi, hem de ABD'nin Çin'i kuşatma politikasına bir karşılık olarak görebiliriz.

Her ne kadar 1991 yılında Çin ile Tayvan arasındaki savaş durumu sona ermiş ve ekonomik ilişkiler zaman içinde ilerlemiş olsa da, Tayvan halkının ve yöneticilerinin bağımsızlık iddiası son bulmadığı için Çin nezdinde Tayvan "en nihayetinde anakaraya katılacak ayrılıkçı bir bölge" (Maizland, 2022) olarak görülmektedir.

Sorunlu politik ilişkilerine rağmen Çin ile Tayvan arasındaki ekonomik ilişkilerin artarak devam etmesi dikkat çekicidir. Bu ekonomik ilişki farklı perspektiflerden değerlendirilmektedir. Bir görüşe göre Çin,

ekonomik olarak Tayvan'ı kendisine bağımlı hale getirmiştir ve Tayvan'ın ekonomik refahı Çin'e bağlıdır (Lee, 2021). Öte yandan ekonomik ilişkilerin yanında Tayvan'ın Çin için önemli bir pazar olması ve yatırımları, Çin'in Tayvan'a saldırmasının önündeki en önemli engeldir. Bu ince çizgide ABD'nin Çin ile olan rekabeti denklemi daha karmaşık hale getirmektedir. ABD uzun yıllardır Tayvan konusunda Çin'in ne yanında ne de tam karşısında konumlanmakta ve muğlak bir strateji izlemektedir. Fakat 2 Ağustos 2022'de ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin Asya Turu kapsamında Tayvan'ı ziyaret etmesi çok yönlü bir kriz yaratmıştır.

Asya Turu programında olmamasına rağmen Pelosi'nin Tayvan'ı ziyaret etmesinin muhtemel olduğu iddiaları üzerine Çin güçlü bir muhalefet ve lobi çalışması yürütmeye başlamıştır. ABD heyetinin Tayvan'a yaklaşması halinde uçağı düşürme tehdidine varan söylemlere rağmen Pelosi 2 Ağustos 2022'de söz konusu ziyareti gerçekleştirerek, 25 yıl sonra Tayvan'a giden ilk ABD Temsilciler Meclisi Başkanı olmuştur (Aytekin, 2022). Tayvan ziyaretinin iki ülke ilişkilerindeki gerginliği tırmandırma potansiyeli sebebiyle tüm dünya bu ziyareti yakından takip etmiştir. Pekin'in "tek Çin" politikasına alenen bir karşı çıkış olarak yorumlanan bu program dışı ziyaret sonrası Çin, Tayvan çevresinde gerçek mermilerin kullanıldığı ve adeta kuşatma hazırlığı olarak yorumlanan askeri bir tatbikat başlatmış ve 5 Ağustos'ta ABD'ye yönelik sekiz başlıktan oluşan karşı önlemleri açıklamıştır. Buna göre yasa dışı göç, uluslararası suçlar ve uyuşturucuyla mücadele ile askeri ve donanma iletişim mekanizması durdurulmuştur (Kwan, 2022). Ayrıca ABD-Çin ilişkilerinin en istisnai ve yumuşak yüzü olan iklim görüşmelerinin askıya alınması da bu karşı önlemlerden birisi olmuştur. Çin'in iklim görüşmeleri ile ilgili kararının kapsamı net olmasa da ABD'ye karşı önlem paketinin içinde yer alması konunun politize edilmesini beraberinde getirmiştir. Nitekim Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Wang Wenbin, Çin'in aldığı karşı önlemleri "meşru ve haklı tepkiler" olarak nitelendirirken iklim görüşmelerinin askıya alınması kararının tüm sorumluluğunun

ABD’de olduğunu ifade etmiştir. Aynı konuşmasında Wang’ın, Çin’in iklim değişikliği konusunda uluslararası ve çok taraflı iş birliğine devam edeceği mesajını vermesi (Lotus News, 2022) müzakere sürecinin iki ülke arasında küresel liderlik rekabetinin yeni ve farklı bir koluna dönüştüğünün göstergesidir.

Özellikle Obama döneminde iklim değişikliği ile mücadelede ABD’nin stratejik bir ortağı haline gelen, Trump döneminde iklim değişikliği müzakerelerinde liderlik rolü oynayan, Biden döneminde de müzakerelerdeki liderlik rolünü pekiştirmeye çalışan Çin’in iklim görüşmelerini askıya alması kararı tüm dünyada şaşkınlık ve endişe yaratmıştır. Zira Çin, son dönemde iklim değişikliği ile mücadele konusunda ciddi adımlar atmıştır. Temiz enerji yatırımlarında büyük atılım yaparak kömüre bağımlılığını azaltmayı hedefleyen Çin, 2030’a kadar karbon emisyonunda en üst seviyeye ulaşip 2060’a kadar karbon nötr olma taahhüdünde bulunmuştur (Burck vd.,2023). Dünyanın günümüzde en fazla karbon emisyonundan sorumlu ülkesi olan Çin’in iklim değişikliği ile mücadeleden geri durmaması sırf bu sebeple bile ciddi bir önem taşımaktadır.

Çin’in ABD ile iklim değişikliği görüşmelerini askıya aldığı açıklamasının ardından ABD iklim elçisi John Kerry verdiği bir röportajda, Şi Cinping’i iklim diplomasisini sürdürmeye davet ederek Kasım 2022’de Mısır’da yapılacak COP 27 öncesi “iki ülkenin yeniden bir araya gelebileceğini umut ettiğini” ifade etmiştir. Kerry, iklim değişikliğinin diğer sorunların gölgesinde kalarak ‘kesintiye uğramaması gereken bir alan’ (İklim Haber, 2022) olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık olarak Çin Dışişleri Bakanlığı yaptığı yazılı açıklamada, Washington ile iklim müzakerelerine tekrar başlamanın, Pelosi’nin ziyaretinin olumsuz izlerini silmek için ABD’nin neler yapacağına bağlı olduğu ifade edilmiştir. Bu açıklamanın Massachusetts Senatörü Ed Markey, Indiana Valisi Eric J. Holcomb, Tennessee Senatörü Marsha Blackburn ve son olarak Arizona Valisi Doug Ducey’in (Tennim, 2022) ziyaretleri sonrasına denk gelmiş olması da konunun hassasiyetini ortaya koy-

masının yanında; Çin’in ABD’nin tutumuna karşı bir yaptırım uygulama yolu izlediğinin de kanıtıdır.

Öte yandan 18 Eylül 2022’de Joe Biden’ın CBS’e ‘60 Dakika’ programında verdiği röportajda ABD’nin hala tek Çin politikasına bağlı olduğu, bağımsızlık için Tayvan’ı teşvik etmedikleri ama bağımsızlığın Tayvan halkının kararı olduğu ve Tayvan’ın olası bir Çin müdahalesine karşı ABD tarafından savunulacağı açıklaması yeni bir kriz yaratacak boyuttadır. Zira “Ukrayna’nın aksine ABD Tayvan’ı savunacak mı?” (Biden, 2022) sorusunun iki kere sorularak Biden tarafından olumlu cevaplanması dikkat çekicidir. Pekin’in beklediği “Pelosi’nin ziyaretinin olumsuz izlerini silecek” sözlerin bunlar olmadığı kesindir. Tayvan yönetimi Washington’a bu sözleri üzerine teşekkür ederken; Pekin, ABD’yi diplomatik yollardan protesto ettiğini açıklamıştır (Cheong, 2022).

Bu ortamda iklim değişikliği müzakereleri sürecinin bilimsellikten uzaklaşarak politik yönünün ağır bastığı görülmüştür. Pekin’in beklediği olumlu adımların ABD tarafından atılmadığı sürece tekrar iş birliğine yaklaşmayacağı açıklaması iklim aktivistleri ve kamuoyu nezdinde hayal kırıklığı yaratmıştır. Ağustos 2022’de Pelosi’nin Tayvan ziyareti kesintiye uğrayan ilişkiler sonrası ilerleyen aylarda Pekin ve Washington arasında gerilim azalmış, böylece iklim görüşmeleri de tekrar başlamıştır.

Biden 2021’de göreve geldikten sonra Şi Cinping ile ilk yüz yüze görüşmesi olması açısından kayda değer olan 14 Kasım 2022’deki görüşmede Beyaz Saray resmi toplantı metnine göre “iklim değişikliği, küresel makroekonomik istikrar, sağlık ve gıda güvenliği gibi önemli konularda iş birliğinin artırılması ve ortak çalışma” çağrısında bulunduğu belirtilmiştir. Çin tarafı da bu görüşmeyi “derin, samimi ve yapıcı” olarak nitelmiştir. Başkan Şi’nin “ikili ilişkileri geliştirmek ve ilerletmek için doğru yolun bulunması gerektiğini” belirtmesi; Tayvan konusunda ABD’nin bağımsızlığı desteklemediği ve Tek Çin ilkesinin vurgulanması toplantı metnindeki dikkat

çekici noktalardan bazılarıdır (CBT, 2023). Temmuz 2023'te ise John Kerry'nin Pekin ziyaretinde karşılıklı iş birliği ve ilişkilerin geliştirilmesi açıklamaları Çin-ABD ilişkilerinin seyri açısından önemlidir. Sonrasında COP 27 ve yakın zamanda COP 28 toplantılarında da çok taraflılık ve iş birliği mesajları devam etmiştir. Kasım 2023'te de Şi Ciping ile Joe Biden'ın San Francisco'da; iklim temsilcileri Şi Zhenhua ile John Kerry'nin ise California'daki buluşmalarında iklim değişikliğine karşı ortak hareket konusunda bir dizi anlaşmaya imza atılmıştır. Söz konusu buluşmanın resmi metinlerinde Biden bu buluşmayı "şimdiye kadarki en üretken buluşma" sözleriyle öne çıkarmış; Çin-ABD ilişkisi ise Ciping tarafından "dünyadaki en önemli ilişki" olarak nitelendirilmiştir (CBT, 2023).

COP 28 ile Çin ve ABD'nin iklim müzakerelerinde tekrar ortak paydaya döndüklerini görebiliriz. Karbon emisyonlarını azaltma ve sıfırlama hedeflerini içeren ulusal katkı beyanlarına uygun yasal ve politik düzenlemeleri yapmaları –özellikle ABD iç politika dinamiklerini göz önüne aldığımızda Biden'ın başkanlık kararnamelemesine mecbur kalabileceği düşünülebilir-, bu iki ülkenin "business as usual" olarak ifade edilebilecek eski üretim ve tüketim sistemlerine dönmemeleri, iklim değişikliği konusunda onlarca yıllık kazanımları daha da anlamlandıracaktır. Müzakerelerin geleceği açısından tarihsel sorumlu ABD ve güncel sorumlu Çin'in aynı masada ve sürekli altını çizdikleri gibi iş birliği içinde olmaları son derece önemlidir.

6. Sonuç

İklim değişikliği sorunu inkâr edilemez boyutlara ulaşmış, "yarının problemi" olmanın günümüz gerçekliğine dönmüştür. Hemen hemen her gün konu ile ilgili bir haber karşımıza çıkmaktadır. Bireysel çabalar ile küresel sonuçlar alınamayacağına göre lider devletlerin vatandaşlarına ve tüm dünyaya karşı ağır ve acil bir sorumluluğu vardır. Bu sebeple iklim değişikliği müzakerelerinde ana aktör olan Çin ve ABD'nin iş birliğinin devamı tüm müzakere sürecinin en önemli noktasıdır. Fakat ne yazık ki Tayvan krizi sonrası Çin ta-

rafından açıklanan karşı önlemler listesinde ABD ile iklim görüşmelerinin askıya alınması müzakere sürecinin ciddi şekilde sekteye uğraması riskini ortaya çıkarmıştır. Yine de 2023 yılında ikili ilişkilerin yeniden geliştirildiğini ve iş birliği mesajlarının sıkça verildiğini görmek oldukça önemlidir.

İklim değişikliği gibi bir konunun politize edilmesinin pek dikkate alınmayan bir yönü de iklim adaleti yani çalışmada nitelenen adıyla yeşil adalettir. Paris Anlaşması ile gündeme gelen 'kayıp ve zarar' mekanizmalarına uygun olarak fon sağlamadıkları ve konunun gündeme gelmesini engelledikleri için ABD ve AB sıkça eleştirilmektedir. Özellikle COP 27'ye hazırlık süreci olarak görülen ve haziran ayında düzenlenen Bonn İklim Değişikliği Konferansı'nda zengin ülkeler 'ihanetle' suçlanmıştır (McGrath, 2022). Zira 2021'de Glasgow'da düzenlenen COP 26'da gelişmekte olan ülkeler maddi desteğe paralel olarak karbon emisyonu azaltma taahhüdünde bulunmuşsa da özellikle ABD söz konusu desteği COP28'e dek sağlamamıştır. Kayıp ve zarar mekanizmasının tesisi tartışmaları sürecinde G77'yi de temsil eden Çin'in masada aktif olarak yer almış olması bu kararın politik yönünü de göstermektedir. COP28'de kabul edilen kayıp-zarar fonundaki 700 milyon USD ise iklim değişikliğinin yarattığı hasarın -ekonomik anlamda- karşılanması bağlamında henüz hedeften uzaktır (Lakhani, 2023). Zira ihtiyaç duyulan meblağ en az 400 milyar USD olup gelişmekte olan ülkelerin talebi ise 2030'a kadar gelişmiş ülkeler tarafından fona yıllık 100 milyar USD ayrılmasıdır (Richards ve Jowahir, 2023).

Müzakere sürecinde Çin'in ABD ile çetli problemler içeren çok boyutlu ilişkilerinden dolayı pasif kalması, denge unsuru olmama ihtimali; zengin ülkeler olarak ifade edilen ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin taleplerini gündem dışında tutma çabalarına yol açacaktır. Yeşil adalet için Pekin ve Washington'ın iklim değişikliği müzakerelerinde iş birliği içinde olmasına ihtiyaç vardır. Küçük bir ada ülkesi olan Tuvalu'nun sular altında kalma tehlikesine dikkat çekmek için COP 26 sırasında deniz suları içinde açıklama yapan

Tuvalu Dışişleri Bakanı Simon Kofe'nin "Dünya barışını sağlama ve iklim değişikliği konusunda ciddiyssek, iyi veya kötü insanlar diye bir şey yok... Gemide Çin'e ve ABD'ye ihtiyacımız var." (ABC News, 2021) sözleri Pekin ve Washington'ın iklim müzakerelerindeki iş birliğinin önemini anlatması bakımın-

dan iyi bir örnektir. Kofe'nin sözlerine paralel olarak, Çin ve ABD'nin uluslararası sistemi etkileme potansiyellerini ortak geleceğimiz için ve iş birliği içinde kullanacakları "yeşil" bir senaryo tüm gezegen ve insanlık için en iyisi olacaktır.

Kaynakça

- Abbott C., Rogers P., Sloboda J. (2006). *Global Responses to Global Threats: Sustainable Security for the 21st Century*. Oxford Research Group.
- ABC News. (2021, 11 10). *Tuvalu's foreign minister Simon Kofe gives COP26 speech knee-deep in the sea to show nation on frontline of climate crisis*. <https://www.abc.net.au/news/2021-11-10/tuvalu-minister-makes-cop26-speech-from-sea/100608344>, (Erişim Tarihi: 29.10.2023).
- Aguilera-Castillo A. ve Gil-Barragan JM. (2018, 11 5). China's Policy Paper on Latin America and the Caribbean: Ten Years After. *E-International Relations*.
- Akgün T. (2023, 8 10). *Biden iklim kriziyle ilgili "pratikte" ulusal acil durum ilan ettiğini söyledi*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/biden-iklim-kriziyle-ilgili-pratikte-ulusal-acil-durum-ilan-etdigini-soyledi/2964757>, (Erişim Tarihi: 13.12.2023).
- Akın A. (2022, 07 21). *Gri Bölgede Gri Bölge Stratejisi, Taktikleri ve Harekatları*. <https://www.stratejikanalizmerkezi.com/gri-bolgede-gri-bolge-stratejisi-taktikleri-ve-harekatlari/>, (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
- Art HW. (1995). *The Dictionary Of Ecology And Environmental Science*. New York: Holt Paperbacks.
- Aslan H. (2023, 3 23). *ABD gölgesinde "stratejik belirsizlik": Honduras, Tayvan ile ilişkilerini keserek Çin'e yaklaştı*. <https://www.indyurk.com/node/618386/d%C3%BCnyadan-sesler/abd-g%C3%B6lgesinde-stratejik-belirsizlik-honduras-tayvan-ile-ili%C5%9Fkilerini>, (Erişim Tarihi: 16.12.2023).
- Aytekin E. (2022, 08 08). *Çin, Tayvan çevresinde başlattığı askeri tatbikatları sürdürdüğünü bildirdi*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-tayvan-cevresinde-baslattigi-askeri-tatbikatlari-surdurdugunu-bildirdi/2656161>, (Erişim Tarihi: 28.10.2023).
- Bekkevold JI. (2022, 12 29). *5 Ways the U.S.-China Cold War Will Be Different From the Last One*. <https://foreignpolicy.com/2022/12/29/us-china-cold-war-bipolar-global-order-stability-biden-xi/>, (Erişim Tarihi: 14.12.2023).
- Berman N. (2023, 8 29). *President Biden Has Banned Some U.S. Investment in China. Here's What to Know*. <https://www.cfr.org/in-brief/president-biden-has-banned-some-us-investment-china-heres-what-know>, (Erişim Tarihi: 14.12.2023).
- Biden J. (2022, 09 18). *60 Minutes*. (S. Pelley, Röportaj Yapan) CBS. Washington. <https://www.cbsnews.com/news/china-biden-taiwan-remarks-angry-reaction/>, (Erişim Tarihi: 28.10.2023).
- BM. (2023, 12 1). *COP28 Dubai'de kayıp ve zarar fonu konusunda çığır açan bir anlaşma ile başladı*. <https://turkiye.un.org/tr/254449-cop28-dubaide-kay%C4%B1p-ve-zarar-fonu-konusunda-%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1r-a-%C3%A7an-bir-anla%C5%9Fma-ile-ba%C5%9Flad%C4%B1>, (Erişim Tarihi:13.12.2023).
- Burck J., Uhlich T., Bals C., Höh N., Nascimento L. (2023). *Climate Change Performance Index 2024*. Germanwatch.
- CBT. (2023, 12 4). *US-China Relations in the Biden Era: A Timeline*. <https://www.china-briefing.com/news/us-china-relations-in-the-biden-era-a-timeline/>, (Erişim Tarihi: 16.12.2023).
- Chen DP. (2022). *Trump, Biden, China: From A Wilsonian World Order To Jacksonian Nationalism*. S. Hua içinde, *The Political Logic Of The US-China Trade War*. Maryland: Lexington Books.
- Cheong D. (2022, 9 20). *China files formal protest over Biden's comments on defending Taiwan*. <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/china-lodges-complaint-after-biden-says-us-would-defend-taiwan-in-a-chinese-invasion>, (Erişim Tarihi: 16.12.2023).
- Chindea IA., Treyger E., Cohen RS., Curriden C., Klein K., Sanchez C., Holynska K. (2023). *Great-Power Competition and Conflict in Latin America*. Santa Monica: RAND CORPORATION.
- Cole D. (2019, 05 13). *Pompeo's bombastic Arctic Council performance could prove an aberration — or a new normal*. <https://www.arctictoday.com/pompeos-bombastic-arctic-council-performance-could-prove-an-aberration-or-a-new-normal/>, (Erişim Tarihi: 23.10.2023).
- Crutzen PJ. (2002, 01 03). *Geology of mankind*. Nature (415).
- Çalışkan E. (2022). Çin'in Tek Çin Politikası: Tayvan ve Hong Kong. *Yüksek Lisans Tezi*. Nevşehir: T.C. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Ve Terörizm Anabilim Dalı.
- Değer A., Anbar A. (2008). İklim Değişikliğinin Finansal Sektör Üzerindeki Etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergi*, 7(23).
- Eckstein D., Künzel V., Schäfer L., Winges M. (2019). *Global Climate Risk Index 2020 Who Suffers Most from Extreme Weather Events?* Münih: Germanwatch.
- Ferguson N. (2023). *Kıyamet*. İstanbul: Kronik Kitap.

- FMPRC. (2022, 09 23). Wang Yi Delivers a Speech at Asia Society. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202209/20220924_10770946.html. (Erişim Tarihi: 26.10.2023).
- Frontier Group (2021, 11 8). *Renewables on the Rise 2021*. <https://frontiergroup.org/resources/renewables-rise-2021/>, (Erişim Tarihi: 14.12.2023).
- İklim Haber (2022, 09 01). ABD İklim Elçisi Kerry Çin'i İklim İşbirliğini Sürdürmeye Çağırıyor. <https://www.iklimhaber.org/abd-iklim-elcisi-kerry-cini-iklim-isbirligini-surdurmeye-cagirdi/>, (Erişim Tarihi: 28.10.2023).
- IPCC (2001). Climate Change 2001: Synthesis report. Summary for Policymakers, An Assessment of IPCC. *Intergovernmental Panel on Climate Change*. New York: The Press Syndicate of the University of Cambridge. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/07/WG1_TAR_FM.pdf, (Erişim Tarihi: 29.9.2023).
- IPCC (2018, 10 8). IPCC Özel Raporu ve COP24: Hükümetlerin İklim İmtihanında Zorlu Süreç. <https://www.iklimhaber.org/ipcc-ozel-raporu-ve-cop24-hukumetlerin-iklim-imtihaninda-zorlu-surec/>, (Erişim Tarihi: 27.10.2023).
- IPCC (2020). *About The IPCC*. <https://www.ipcc.ch/about/>, (Erişim Tarihi:28.10.2023).
- IPCC (2023). *Sections. In: Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]*. Cenevre: IPCC.
- Ismayılzade T. (2019). Soft Power And Conflict Transformation: the Case Of Taiwan. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Barış Çalışmaları Anabilim Dalı.
- Işık M. (2020, 03 13). Gri Bölge Savaşı. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*: <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/gri-bolge-savasi-kose-yazi-si-16333>, (Erişim Tarihi: 25.9.2023).
- Kaplan R. (2000). *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War*. New York: Random House.
- Kılıç C. (2009). Küresel İklim Değişikliği Çerçevesinde Sürdürülebilir Kalkınma Çabaları ve Türkiye. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10 (2)
- Kohen A. (2019, 11 07). *U.S. Withdraws From Paris Accord, Ceding Leadership To China*. <https://www.forbes.com/sites/arielcohen/2019/11/07/us-withdraws-from-paris-accord-ceding-leadership-to-china/#7215bcb873c1>, (Erişim Tarihi: 12.12.2023).
- Köksal E. (2022, 8 4). ABD, İklim Değişikliği ile Sıkı Bir Mücadeleye Girişiyor! https://www.rekabetregulasyon.com/abd-iklim-degisikligi-ile-siki-bir-mucadeleye-girisiyor/#_ftm3, (Erişim Tarihi: 14.12.2023).
- Kwan R. (2022, 08 05). *China halts military, climate ties with U.S. and sanctions Pelosi in fury over Taiwan visit*. <https://www.cnb.com/2022/08/05/china-halts-climate-military-ties-over-pelosi-taiwan-visit.html>, (Erişim Tarihi: 28.9.2023).
- Lakhani N. (2023, 12 6). *\$700m pledged to loss and damage fund at Cop28 covers less than 0.2% needed*. <https://www.theguardian.com/environment/2023/dec/06/700m-pledged-to-loss-and-damage-fund-cop28-covers-less-than-02-percent-needed>, (Erişim Tarihi: 16.12.2023).
- Lee RC. (2021, 07 06). *Taiwan's China dependency is a double-edged sword*. <https://www.eastasiaforum.org/2021/07/06/taiwans-china-dependency-is-a-double-edged-sword/#:~:text=Taiwan's%20remarkable%20economic%20performance%20in,of%20negative%204.5%20per%20cent.>, (Erişim Tarihi: 28.9.2023).
- Lin C. (2021). Production Of The Taiwanese Identity: The Role Of The Sunflower Movement. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Çalışmaları Anabilim Dalı.
- Lotus News (2022, 08 10). *Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü: ABD, iklim değişikliği görüşmelerinin askıya alınmasının sonuçlarını üstlenmeli*. <https://www.ajanslotus.com/cin-disisleri-bakanligi-sozcusu-abd-iklim-degisikligi-gorushmelerinin-askiya-alinmasinin-sonuclarini-ustlenmeli>, (Erişim Tarihi:28.9.2023).
- Maizland L. (2022, 08 03). *Why China-Taiwan Relations Are So Tense*. <https://www.cfr.org/backgrounder/china-taiwan-relations-tension-us-policy-biden#chapter-title-0-2>, (Erişim Tarihi: 26.9.2023).
- Malakoff D. (2022, 7 28). *From dazzled to doubtful: New U.S. climate deal draws range of reactions*. <https://www.science.org/content/article/dazzled-doubtful-new-u-s-climate-deal-draws-range-reactions>, (Erişim Tarihi:14.12.2023).
- McGrath M. (2022, 06 16). *Climate change: Bonn talks end in acrimony over compensation*. <https://www.bbc.com/news/science-environment-61819852>, (Erişim Tarihi:28.9.2023).
- Nixon R. (2011). *Slow Violence And The Environmentalism Of The Poor*. Massachusetts, USA: Harvard University Press.
- Nordhaus W. (2020). *İklim Kumarı- Isınan Dünyada Risk, Belirsizlik ve İktisat*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Oğuz CU. (2019, 8). Amerika Birleşik Devletleri'nin İklim Değişikliği Politikası: Sorumluluk ve İnkâr İkilemi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2).
- Öcal OÇ. (2009). Taiwan's Economic Transformation After 1970s And Its Importance For Turkey. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Öztürk M., Öztürk, A. (2019). Bmidçs'den Paris Anlaşması'na: Birleşmiş Milletler'in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(4).
- Richards JA., Jowahir T. (2023, 12 11). *The Loss And Damage Fund And Pledges At Cop28: Shall I Compare Thee To A Summer's Day? Or To The Annual Earnings Of A Megastar Footballer?* <https://www.lossanddamagecollaboration.org/pages/the-loss-and-damage-fund-and-pledges-at-cop28-shall-i-compare-thee-to-a-summers-day-or-to-the-annual-earnings-of-a-megastar-footballer#:~:text=It%20was%20agreed%20there%20would,the%20majority%20to%20the%20F>, (Erişim Tarihi: 18.12.2023).

- Roberts KD. (2023, 10 20). *We're in a New Cold War. It's Time Our Politicians Acted Like It*. <https://www.heritage.org/asia/commentary/were-new-cold-war-its-time-our-politicians-acted-it>, (Erişim Tarihi: 14.12.2023).
- Rogers K., Tankersley J. (2021, 08 29). 'America Is Back,' Biden Declared in June. *The World Is About to Test Him*. <https://www.nytimes.com/2021/10/29/us/politics/biden-g20-summit.html>, (Erişim Tarihi: 13.12.2023).
- Sanger DE., Perlez J. (2017, 06 01). *Trump Hands the Chinese a Gift: The Chance for Global Leadership*. <https://www.nytimes.com/2017/06/01/us/politics/climate-accord-trump-china-global-leadership.html?mcubz=2>, (Erişim Tarihi:12.12.2023).
- Siripurapu A., Berman, N. (2023, 9 26). <https://www.cfr.org/backgrounder/contentious-us-china-trade-relationship>, (Erişim Tarihi:14.12.2023).
- Sohn LB. (1973). The Stockholm Declaration on the Human Environment. *The Harvard International Law Journal*, 14(3).
- Stening T. (2023, 2 14). *Are the US and China headed for a Cold War?* <https://news.northeastern.edu/2023/02/14/us-china-cold-war/>, (Erişim Tarihi:14.12.2023).
- Sun Y. (2021, 10 07). *China not buying Biden's 'compartmentalized' cooperation*. <https://asiatimes.com/2021/10/china-not-buying-bidens-compartmentalized-cooperation/>, (Erişim Tarihi: 16.10.2023).
- Susskind L. (1994). *Environmental Diplomacy- Negotiating More Effective Global Agreements*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Swaine MD. (2017, 09 11). *Chinese Attitudes Toward The U.S. Withdrawal From the Paris Climate Accords*. <https://www.hoover.org/research/chinese-attitudes-toward-us-withdrawal-paris-climate-accords>, (Erişim Tarihi: 12.12.2023).
- Temizer S. (2023, 6 21). *AB, ABD ve NATO'dan iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkileriyle ortak mücadele adımı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-abd-ve-natodan-iklim-degisikliginin-guvenlik-uzerindeki-etkileriyle-ortak-mucadele-adimi/2928110>, (Erişim Tarihi: 13.12.2023).
- Tesnim (2022, 09 01). *Çin, ABD ile Müzakerelere Yeniden Başlama Şartlarını Açıkladı*. <https://www.tasnimnews.com/tr/news/2022/09/01/2767936/%C3%A7in-abd-ile-m%C3%BCzakerelere-yeniden-ba%C5%9Flama-%C5%9Fartlar%C4%B1n%C4%B1-a%C3%A7%C4%B1klad%C4%B1>, (Erişim Tarihi: 28.9.2023).
- The Associated Press (2019, 11 05). *Trump administration kick-starts formal withdrawal from Paris climate agreement*. <https://www.nbcnews.com/politics/politics-news/trump-administration-kick-starts-formal-withdrawal-paris-climate-agreement-n1076241>, (Erişim Tarihi: 13.12.2023).
- The Economist (2022, 11 24). *America and China are talking again about climate change*. <https://www.economist.com/china/2022/11/24/america-and-china-are-talking-again-about-climate-change>, (Erişim Tarihi: 11.12.2024).
- TUIC (2021, 5 30). *USA vs China: The New Cold War On The Horizon*. <https://www.tuicakademi.org/usa-vs-china-the-new-cold-war-on-the-horizon/>, (Erişim Tarihi: 14.12.2023).
- UN (2023). *United Nations Conference on the Human Environment, 5-16 June 1972, Stockholm*. <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>, (Erişim Tarihi: 12.12.2023).
- Walker R. (Yöneten). (2020). *USA vs China: The New Cold War On The Horizon* (Belgesel)
- Wilson EO. (1992). *The Diversity Of Life*. Londra: Penguin.
- WMO (2019, 12 30). *Home- Our Mandate- Climate*. <https://public.wmo.int/en/our-mandate/climate>, (Erişim Tarihi:16.10.2023).
- Yeşil Ekonomi (2023, 12 2). *Kayıp ve zarar fonunda mutabakat sağlandı*. <https://yesilekonomi.com/kayip-ve-zarar-fonunda-mutabakat-saglandi/>, (Erişim Tarihi: 13.12.2023).